

Even denken

De normering van de Vragenlijst Denkprocessen (VLDP)

AUTEURS

HELEEN VAN DER STEGE

ORTHOPEDAGOG, ONDERZOEKER CED-GROEP

NICOLETTE VAN DE KREEKE - ALFRINK

LOGOPEDIST CED-GROEP, MEDEONTWIKKELAAR EN UITVOERDER VAN DE CURSUS DENKSTIMULERENDE GESPREKSTECHNIEK (DGM)

GUSTA SCHREINER

LOGOPEDIST CED-GROEP, MEDEONTWIKKELAAR EN UITVOERDER VAN DE CURSUS DENKSTIMULERENDE GESPREKSTECHNIEK (DGM)

MARIJE BOONSTRA

ONTWIKKELINGSPSYCHOLOOG CED-GROEP, STAFMEDEWERKER ONDERWIJSRAAD

De Vragenlijst Denkprocessen (VLDP) is een instrument, dat ontworpen is om het taaldenken van jonge kinderen (4;0 – 7;0 jaar) in kaart te brengen (Groenendaal & Colthof, 1983; 1987; 1990; Van der Stege, Van de Kreeke-Alfrink, Schreiner & Boonstra, 2014). Het gaat hierbij niet om pure receptieve en productieve taalvaardigheden (taalbegrip en taalproductie), maar om taalvaardigheden en talige cognitieve processen die van belang zijn om goed mee te kunnen komen in het onderwijs. De VLDP geeft inzicht in het niveau waarop denkprocessen van kinderen plaatsvinden en in taal kunnen worden uitgedrukt, de zogenaamde taal Denkrelaties. Blank, Rose & Berlin (1978) hebben vier niveaus beschreven van deze taal Denkrelaties waarbij bij hogere niveaus meer een beroep wordt gedaan op abstracte denkvaardigheden dan bij lagere denkniveaus.

De VLDP wordt door logopedisten gebruikt om een indruk te krijgen van de abstracte denkvaardigheden in combinatie met de talige vaardigheden. Deze informatie is nuttig voor de logopedist als de taalontwikkeling van kinderen achter blijft. De vraag die gesteld kan worden is of er behalve talige vaardigheden ook vaardigheden als redeneren, ordenen, categoriseren etcetera ontbreken. Een nadeel van het werken met de VLDP was dat een normering ontbrak. Het was onduidelijk of een leerling slechter scoorde op de toets dan zijn of haar leeftijdgenoten. Vanuit het Innovatiefonds van de CED-Groep is dan ook - in samenwerking met logopedieopleidingen van vier Hogescholen - een onderzoek gestart om de VLDP van normen te voorzien voor vier-, vijf- en zesjarigen en psychometrische kenmerken van de VLDP in kaart te brengen. Met een normering wordt het voor logopedisten mogelijk om vast te stellen of een kind op dit gebied bovengemiddeld, gemiddeld of benedengemiddeld presteert. Deze gegevens kunnen in een behandelplan opgenomen worden.

ningen in het testmateriaal gemoderniseerd en in kleur uitgevoerd. De VLDP wordt individueel afgenomen en bestaat uit 45 items met een vraag of opdracht waarbij gekeken wordt op welk niveau het kind de vragen kan beantwoorden. De vraag of opdracht gaat vergezeld van een plaat met een afbeelding of los materiaal. Voorbeeld van een vraag uit de categorie 'formuleren van oplossingen' is: "Dit jongetje kan niet bij de bel. Als het jongetje graag wil dat moeder open doet, wat kan hij dan allemaal doen?" (Bij slechts één antwoord: "En wat dan nog meer?"). De logopedist kent een score van 3 punten toe als het kind twee mogelijkheden geeft: een manier om bij de bel te kunnen door bijvoorbeeld ergens op te gaan staan en een manier om de aandacht van de moeder te trekken door op de deur te kloppen, te bonken of te roepen. Een score van 2 punten wordt toegekend als slechts één mogelijkheid wordt genoemd. Geen punten worden toegekend als het kind geen (adequaat) antwoord geeft. De maximale score op de toets is 135 punten.

Nieuwe versie VLDP

De normgegevens in dit artikel zijn gebaseerd op de nieuwe VLDP (Van der Stege, Van de Kreeke-Alfrink, Schreiner & Boonstra, 2014). In de nieuwe VLDP zijn enkele formuleringen aangescherpt en zijn de teke-

Gebruiksdoel

De toets wordt sinds de experimentele uitgave van Groenendaal & Colthof (1983; 1987; 1990) gebruikt door logopedisten om een beeld te krijgen van het talig denkvermogen van kinderen door vragen te stellen op de vier

verschillende abstractieniveaus van Blank, Rose & Berlin (1978). De toets kan gebruikt worden in het primair onderwijs bij vier-, vijf- en zesjarigen. De VLDP is een toets die in het licht van de recente ontwikkelingen op het gebied van de ontwikkelingsstimulering in het vroegschoolse aanbod voor kinderen een belangrijke rol kan spelen. De toets kan gebruikt worden bij evaluatie van interventieprogramma's voor kleuters met achterstanden, zodat naast de methodegebonden toetsen of Cito-toetsen ook inzicht wordt verkregen in het abstracte denkvermogen van kinderen in relatie tot taal. Het gebruiksdoel van de toets is algemeen beschrijvend en signalerend. Door het normeringsonderzoek wordt het mogelijk gemaakt om een indicatie af te geven van gemiddeld, bovengemiddeld of benedengemiddeld functioneren op het gebied van taaldenken. De toets is niet geschikt om beslissingen te nemen op het gebied van verwijzingen naar het speciaal onderwijs. De VLDP geeft met name logopedisten een instrument in handen om een beeld te krijgen van het abstracte denkniveau van het kind. De uitslag van de toets kan een aanwijzing om zijn meer aandacht te geven aan de communicatie met het kind, gericht op het taaldenken.

Taaldenken en de Denkstimulerende Gespreksmethodiek

De Vragenlijst Denkprocessen is gebaseerd op de Denkstimulerende Gespreksmethodiek, waarbij het denken van kinderen wordt gestimuleerd door middel van het voeren van een denkgesprek. De grondlegger van deze methodiek, Marion Blank, constateerde in de Verenigde Staten dat er in het onderwijs veel kennisvragen worden gesteld en relatief weinig vragen die kinderen aanmoedigen tot nadenken. Ze wilde, als psychologe, kinderen met een achterstand stimuleren in de taalontwikkeling en cognitieve ontwikkeling (Blank, 1973; Blank, Rose & Berlin, 1978; Blank & Marquis, 1987).

Lange tijd kwam 'denken en redeneren' niet voor in het curriculum in Nederland. Hamers & Overtoom (1997) stelden in het verleden al vast dat denkvaardigheden in het onderwijs een belangrijke plaats verdienen en dat leerlingen moeten worden toegerust met mogelijkheden tot het afwegen en beargumenteren van keuzes en het identificeren en oplossen van problemen door logisch redeneren.

IN HET KORT

De Vragenlijst Denkprocessen (VLDP) heeft als doel taaldenkrelaties van jonge kinderen in kaart te brengen. De VLDP wordt regelmatig gebruikt door logopedisten om inzicht te krijgen in het taaldenken van kinderen. Voorbeelden hiervan zijn: benoemen, onthouden en reproduceren, categoriseren, ordenen, redeneren, het formuleren van oplossingen en het herkennen en beschrijven van oorzaak en gevolg. De VLDP was tot voor kort niet genormeerd. Recentelijk zijn normen vastgesteld voor vier-, vijf- en zesjarigen. Veertien logopedisten in opleiding, afkomstig van hogescholen met een logopedieopleiding, hebben in vier regio's in het land bij 1006 kinderen de VLDP afgenomen in de periode november 2012 tot oktober 2013. De derde- en vierdejaars studenten waren allen getraind om de VLDP op de juiste wijze af te nemen en te scoren. Bij het onderzoek waren dertig basisscholen betrokken.

Het gebruiksdoel van de toets is algemeen beschrijvend en signalerend en de testuitslag geeft een indicatie voor behandeling. De resultaten geven handvaten voor verdere behandeling op dit gebied. Tevens wordt een relatie gelegd met de Denkstimulerende Gespreksmethodiek (DGM).

De laatste jaren is er in het onderwijs meer aandacht voor taaldenken. Het onderwijs in de Nederlandse taal is erop gericht dat kinderen in de beheersing van deze taal in en buiten school steeds competentere taalgebruikers worden. Deze competentie is sterk verbonden met logisch denken. In de kerndoelen Nederlands van de Stichting Leerplan Ontwikkeling (Ministerie van OCW, 2006) zijn de taaldenkrelaties terug te vinden onder kerndoel 2 voor het primair onderwijs: De leerlingen leren zich naar vorm en inhoud uit te drukken bij het geven en vragen van informatie, het uitbrengen van verslag, het geven van uitleg en het instrueren. Leren denken is een belangrijke competentie die ook past bij het onderwijs van de toekomst, de zogenaamde 21e-eeuwse vaardigheden of advanced skills (Joosten e.a., 2013).

De VLDP richt zich op de taalinhoud. Bij taalinhoud staat het begrijpen en produceren van semantische relaties op de voorgrond. Het taaldenken ontwikkelt zich in de sociale context door communicatie met volwassenen en andere kinderen. Deze communicatie vindt doorgaans spontaan plaats, maar kan ook gericht gebruikt worden, zoals bij de Denkstimulerende Gespreksmethodiek (DGM). De DGM is gericht op deze semantische relaties en heeft tevens aandacht voor de pragmatiek. Door middel van een gesprek wordt een kind gestimuleerd abstract te denken en op die manier het abstracte denkniveau te verbeteren (Van Bok-

kem & Van der Velden, 1994; Van de Kreeke-Alfrink, 2009; Van Bokkem e.a., 2014). Abstract denkvermogen is belangrijk in de ontwikkeling van een kind om de wereld te begrijpen. Onvermogen om abstract te kunnen denken kan er toe leiden dat nieuwe ervaringen niet goed kunnen worden opgenomen in de bestaande denkschema's en dat een kind moeite krijgt met het leren van nieuwe dingen. Volgens Piaget (1955; 1969) is het denken opgebouwd uit schema's met een centraal thema. Deze schema's kunnen veranderen door het invoegen van nieuwe informatie (assimilatie) of het aanpassen van oude informatie aan de hand van nieuwe informatie in een bestaand schema (accommodatie). Als voorbeeld hiervan wordt het griepschema van baby's gebruikt. Baby's zullen hun denkschema aanpassen als ze een ander object dan hun rammelaar proberen te pakken om in hun mond te stoppen. Een ander object, zoals bijvoorbeeld een bal, is on-

De VLDP wordt door logopedisten gebruikt om een indruk te krijgen van de abstracte denkvaardigheden in combinatie met de talige vaardigheden

williger en is minder goed te pakken dan een rammelaar. Ook in de verdere ontwikkeling van het kind wordt de aanwezige informatie steeds aangepast, doordat het kind voor nieuwe uitdagingen en voor nieuwe vragen komt te staan. De Denkstimulerende Gespreksmethodiek is een methodiek die met

behelp van vraagstellingen kinderen helpt het abstracte denkvermogen te vergroten. Met de DGM wordt een beroep gedaan op een hogere cognitieve denkvaardigheid door middel van een gesprek. Uit een onderzoek van Bogers, Burger & Duijf (2007) onder kinderen met een taalachterstand, bleek dat het

mogelijk is om met een kortdurende behandeling de taaldenkelaties te verbeteren op het gebied van ordenen en redeneren.

EN DAN

Wat zegt de totaalscore van de VLDP? Voor kinderen die beneden de 25% norm scoren, is meer aandacht nodig en kan extra stimulering van het taaldenken worden aanbevolen. Deze ondersteuning kan bestaan uit individuele behandeling, groepsbehandeling of advisering van de leerkracht of de ouders.

De testresultaten geven richting aan verdere diagnostiek en behandeling. De totaalscore is leidend, maar het is aan te bevelen om te analyseren welke onderdelen aandacht behoeven. Als een kind een benedengemiddelde score heeft op de totale VLDP, dan kan verder onderzocht worden op welk niveau de problemen zich afspelen. Bij elk van de vier niveaus (I t/m IV) kan bepaald worden of de leerling benedengemiddeld scoort. Als een kind bijvoorbeeld op Niveau III 'Ordenen' benedengemiddeld scoort, kan door middel van kwalitatieve analyse gekeken worden welk item het kind niet heeft kunnen beantwoorden en met welke denktaken het kind moeite heeft zoals bijvoorbeeld het vinden en zien van 'overeenkomsten'. Het stimuleren van deze denktaken kan in het behandelplan worden opgenomen bij de behandeldoelen. Een voorbeeld: een kind scoort binnen niveau III op de denктаak 'overeenkomsten' onvoldoende. Het is dan aan te bevelen om juist deze vaardigheid binnen een denkgesprek te oefenen.

De basis van de behandeling en adviezen is gelegen in de Denkstimulerende Gespreksmethodiek (DGM). Om het taaldenken te bevorderen is het belangrijk dat taal bij kinderen kan worden uitgelokt door het stellen van open vragen. Niet alle open vragen zijn overigens geschikt. Er is een opbouw in vragen van weinig naar steeds meer uitlokkend. Zo is een vraag om iets aan te wijzen minder uitlokkend dan een 'Stel-dat'-vraag ('Stel dat je een verrekijker krijgt voor je verjaardag . . .'). In 'Even Denken' van Van Bokkem, Van der Velden, Schreiner & Van de Kreeke-Alfrink (2014) zijn per abstractieniveau voorbeelden uitgewerkt hoe het taaldenken van het kind gestimuleerd kan worden. Om optimaal gebruik te kunnen maken van de gegevens uit de Vragenlijst Denkprocessen is achtergrondkennis over denkelaties in relatie tot de vier abstractieniveaus uit de VLDP een voorwaarde. De CED-Groep biedt rond de publicatie van Even Denken en de Vragenlijst Denkprocessen een cursus Denkstimulerende Gespreksmethodiek aan. Hierin worden de achtergronden van de gespreksmethodiek toegelicht. Kennis en vaardigheden over het voeren van effectieve denkgesprekken op diverse niveaus staan hierbij centraal. Ook het gebruik van de Vragenlijst Denkprocessen komt aan de orde. Beide publicaties zijn te bestellen in de webwinkel van de CED-Groep.

In het onderwijs geven de resultaten op de VLDP aanwijzingen voor individuele behandelingen of groepsbehandeling. De scores op het gebied van taaldenken kunnen opgenomen worden in het individueel handelingsplan, het ontwikkelingsperspectief en het groepshandelingsplan. Kinderen die benedengemiddeld scoren kunnen in een intensief arrangement op het gebied van taallessen op een speelse manier worden uitgedaagd. Het stimuleren van het taaldenken is geen zware behandeling, maar komt tot uiting in speelse lessuggesties. Zo zijn gesprekken in de kleine kring uitermate geschikt om het taaldenken te activeren. De VLDP is hierbij een hulpmiddel om deze ontwikkeling te monitoren.

Vragenlijst Denkprocessen

In de Vragenlijst Denkprocessen worden vier taaldenkniveaus onderscheiden. Hoe hoger het niveau des te meer er een beroep wordt gedaan op complexe en abstracte denkvaardigheden.

Met de Vragenlijst Denkprocessen kan bekeken worden of een kind de beschikking heeft over taaldenkniveaus die van belang geacht worden voor de verbale dialoog tussen kind en opvoeder. De vier taaldenkniveaus zijn in Tabel 1 beschreven. Er is weergegeven welke cognitieve vaardigheden bij de vier abstractieniveaus horen.

Uit een validatie onderzoek van de VLDP blijkt dat de verbale subtests van de Wechsler Preschool and Primary Scale of Intelligence-II-NL (WPPSI) (Hendriksen & Hurks, 2009) positief samenhangen met de totaalscores van de VLDP. De correlaties variëren van .35 tot .59 (Van der Stege e.a., 2014). De totaalscore op de VLDP is een indicatie van het vermogen van een kind om abstract te denken. Doet een kind een beroep op het eigen oplossend vermogen zoals bij het hoogste niveau 'Redeneren' of is het denken nog voornamelijk is gebaseerd op kennis, geheugen en woordenschat zoals bij het eerste niveau 'benoemen'? De subscores op de toets geven aan welke onderdelen gestimuleerd kunnen worden. Omdat denken en taal sterk met elkaar verbonden zijn, is het belangrijk om een genormeerd instrument te hebben waarmee achterstanden in het taaldenken opgespoord kunnen worden.

Methode van onderzoek

Deelnemers

Aan het onderzoek hebben 1006 kinderen in de leeftijd van 4 tot en met 6 jaar deelgenomen. De kinderen waren afkomstig uit 56 kleuterklassen van 30 basisscholen in Nederland.

Werving en steekproef

Voor een normeringsonderzoek is het van belang om voor elke normgroep voldoende

Abstractieniveau	Onderliggende vaardigheden
I Benoemen	▪ Benoemen
	▪ Opzoeken
	▪ Nazeggen
	▪ Herinneren n.a.v. zintuiglijke informatie
II Beschrijven/ analyseren	▪ Beschrijven
	▪ Begrippen
	▪ Verschillen
	▪ Categoriseren
	▪ Bewustzijn van taal
	▪ Herinneren n.a.v. auditieve informatie
III Ordenen	▪ Overeenkomsten
	▪ Uitsluiten
	▪ Definiëren
	▪ Rolnemen
	▪ Ordenen, volgorde en tijd
	▪ Uitvoeren (van opdrachten)
	▪ Opzoeken (Integreren van verbale en visuele informatie)
IV Redeneren	▪ Redeneren (oorzaak- gevolg)
	▪ Kiezen (middel- doel)
	▪ Formuleren van oplossingen
	▪ Verklaren/ motiveren
	▪ Voorspellen

TABEL 1. Onderliggende vaardigheden van de abstractieniveaus.

leerlingen per leeftijdsgroep te kunnen includeren. Om de steekproefgrootte te bepalen is uitgegaan van een algemene richtlijn zoals deze ook door de COTAN wordt aanbevolen (Evers, Lucassen, Meijer & Sijtsma, 2010). Een steekproefgrootte van minstens 200 leerlingen per subgroep kan als voldoende worden beschouwd en boven de 300 leerlingen per subgroep als goed. Dit geldt voor tests voor relatief minder belangrijke beslissingen op individueel niveau in het algemeen beschrijvend gebruik, bij voortgangscontrole en therapie-indicatie. Om normen te kunnen vaststellen voor de drie leeftijdsgroepen van de VLDP zijn minimaal 900 kinderen nodig.

Om een groot aantal toets-afnamen te kunnen realiseren is samenwerking gezocht met hogescholen met een logopedie-opleiding in vier regio's in Nederland te weten: Zuyd Hogeschool te Heerlen, Hogeschool Rotterdam, Hogeschool Utrecht en de Hanzehogeschool te Groningen. Gevraagd is om de logopedisten in opleiding de VLDP op stagescholen in complete kleuterklassen af te nemen.

Door de hogescholen in verschillende provincies te benaderen is de gegevensverzameling regionaal gespreid over het land (Noord, Midden, Zuid-West en Zuid-Oost). Omdat het een onderzoek betreft naar kinderen met Nederlands als thuistaal is aan de studenten gevraagd geen kleuterklassen te kiezen waarin het merendeel van de kinderen anderstalig is omdat dan onduidelijk is in hoeverre er voldoende begrip en productie mogelijk is van de Nederlandse taal.

Scholen, leerkrachten en ouders zijn voorafgaand aan het onderzoek schriftelijk geïnformeerd en gevraagd om toestemming. De gegevensverzameling heeft in de periode november 2012 - oktober 2013 plaats gevonden.

Procedure en afname van de toets

Veertien logopedisten in opleiding (derden vierdejaars) zijn getraind om de VLDP af te nemen. De training is verzorgd door twee logopedisten met jarenlange ervaring in het gebruik van de VLDP. De training van een dagdeel betrof een theoretisch deel en een

praktisch deel. In het praktisch deel werd geoefend met het invullen en scoren van de toetsformulieren aan de hand van video-cassussen van kinderen bij wie de VLDP werd afgenomen. Op de scoringsformulieren van de VLDP zijn de volgende gegevens genoteerd: de (gecodeerde) naam van de leerling, geboortedatum, sekse, onderzoeksdatum, groep, naam van de school, naam van de leerkracht en naam van de onderzoeker. Aanvullend voor het onderhavige onderzoek is ook het leerlinggewicht en de thuistaal van het kind op een onderzoeksformulier genoteerd. Deze gegevens zijn verkregen via de leerkracht.

De afnameduur van de VLDP is 20-30 minuten per kind. De VLDP is individueel afgenomen in een rustige ruimte in de school. De testleider toonde bij elk item van de toets een plaatje op A4 formaat en stelde daarbij een vraag. Op de scoringsformulieren van de VLDP werd naast de score (0, 2 of 3) die het kind behaalde, per item ook letterlijk weergegeven wat het kind heeft geantwoord.

Statistische analyse

Voor het bepalen van verschillen op achtergrondkenmerken werden variantie-analyses en t-toetsen uitgevoerd. De normgroepen werden bepaald aan de hand van percentielscores.

Resultaten

Gehele steekproef

De hogescholen die hebben deelgenomen aan het onderzoek (Zuyd Hogeschool te Heerlen, Hogeschool Rotterdam, Hogeschool Utrecht en de Hanzehogeschool te Groningen) hebben een groot regionaal bereik. De VLDP is bij 1006 kinderen uit 30 basisscholen afgenomen in zeven provincies. In Tabel 2 zijn alle achtergrondkenmerken weergegeven gerelateerd aan de totaalscores op de VLDP. Er is gebruik gemaakt van enkelvoudige variantie-analyses en t-tests om de verschillen tussen gemiddelden te toetsen.

Sekse

Uit tabel 2 blijkt dat er geen significant verschil is tussen jongens en meisjes op de totaalscore van de VLDP. Daarom zijn er geen aparte normen voor jongens en meisjes opgenomen.

Provincie	Aantal	Percentage					
Groningen	194	19,3					
Overijssel	49	4,9					
Gelderland	187	18,6					
Utrecht	90	8,9					
Zuid-Holland	113	11,2					
Zeeland	26	2,6					
Limburg	347	34,5					
	1006	100,0					
Variabele	Aantal	Gemiddelde Totaalscore	sd	T	df	Sign.	
<i>Sekse</i>							
Jongens	471	86,0	21,3	-1,12	1004	0,265	
Meisjes	535	87,5	20,8				
Variabele	Aantal	Gemiddelde Totaalscore	sd	F	df	Sign.	Post hoc tests Scheffé
<i>Leeftijdsgroepen</i>							
4 jarigen	348	73,3	20,5	161,31	2	0,000	3 subsets
5 jarigen	485	91,7	17,5				
6 jarigen	173	100,6	15,7				
Gemiddelde leeftijd = 63,3 maanden (SD 8,3)							
<i>Leerling-gewicht</i>							
0,0	922	85,8	20,3	15,28	2	0,000	subset 1 en 2 versus 3
0,3	51	77,9	21,3				
1,2	33	71,2	29,1				
<i>Taal</i>							
Nederlands	764	89,2	20,0	26,51	3	0,000	subset 1 en 2 ver- sus 3 en 4
Dialect NL	158	85,0	16,8				
Europees	68	68,6	25,9				
Niet-Westers	16	68,6	25,7				
<i>Urbanisatiegraad / gemeente grootte</i>							
Groot	74	89,2	19,2	0,97	2	0,378	1 subset
Middel	347	87,2	22,5				
Klein	585	86,1	20,3				

TABEL 2. Achtergrondkenmerken en prestaties op de VLDP van (volledige steekproef, N=1006).

Leeftijd

De drie leeftijdsgroepen verschillen significant van elkaar en vormen drie afzonderlijke subsets. Voor elke leeftijdsgroep wordt een normering aangegeven.

Leerlinggewicht

Bij de leerlinggewichten was er een significant verschil tussen de groepen op de totaalscores van de VLDP. Een leerlinggewicht kent de school toe aan elke leerling op basis

van het opleidingsniveau van de ouders. Uit deze registratie kan de school extra ondersteuning financieren. Score 0,3 en 1,2 betekent dat er sprake is van een lage opleiding van de ouders. In onze steekproef scoorden kinderen van de laagst opgeleide groep (alleen primair onderwijs) significant lager dan de andere twee groepen (laag opgeleid en hoger opgeleid).

Thuis taal

De thuistaal van de leerlingen is in vier categorieën ondergebracht: Nederlands, Nederlands dialect, talen die in Europa gesproken worden (uitgezonderd Turkije) zoals Engels, Duits, Spaans, Pools etc. en talen die in niet-Westerse landen gesproken worden. Er is een significant verschil tussen de leerlingen met Nederlands (of Nederlands dialect) sprekende ouders en leerlingen met anders-talige of tweetalige ouders. In Tabel 2 is af te

Variabele	Aantal	Perc.	Gemiddelde Totaalscore*	sd	min	max	M Itemscore*	SD item-score
<i>Sekse</i>								
Jongens	423	45,9	87,9	20,0	35	131	1,95	0,44
Meisjes	499	54,1	88,9	19,4	32	130	1,97	0,43
<i>Leeftijdsgroepen</i>								
4 jarigen	319	34,6	75,4	18,9	32	118	1,68	0,42
5 jarigen	449	48,7	93,1	16,3	35	126	2,07	0,36
6 jarigen	154	16,7	102,3	14,4	56	131	2,27	0,32
Allen	922	100,0	86,8	21,0	48	83	1,97	0,44
Gemiddelde leeftijd = 63,3 maanden (SD 8,2)								
<i>Leerling-gewicht</i>								
0,0	866	93,9	89,1	19,4	32	131	1,98	0,43
0,3	47	5,1	77,5	21,9	35	117	1,72	0,48
1,2	9	1,0	84,1	20,8	53	115	1,86	0,46
<i>Taal</i>								
Nederlands	764	82,9	89,2	20,2	32	131	1,98	0,44
Dialect NL	158	17,1	85,0	16,8	38	118	1,88	0,37
<i>Urbanisatiegraad / gemeente grootte</i>								
Groot	54	5,9	92,1	18,3	36	118	2,05	0,41
Middel	298	32,3	90,9	20,0	35	130	2,02	0,44
Klein	570	61,8	86,9	19,6	32	131	1,93	0,43
* de theoretische range van de gemiddelde totaalscore is 0 – 135 (45 items met maximale score van 3)								
* de theoretische range van de gemiddelde itemscore 0 – 3								

TABEL 3. Achtergrondkenmerken en prestaties op de VLDP (normeringssteekproef, N=922).

lezen dat variantie-analyse een significant effect aangeeft van de gesproken taal thuis. Om te weten welke groepen van elkaar verschillen is een post hoc analyse (Scheffé) uitgevoerd. Deze analyse wijst uit dat er twee subsets zijn, namelijk een subset met leerlingen met Nederlands (of Nederlands dialect) sprekende ouders en de andere twee groepen leerlingen. Leerlingen met een niet-Nederlandse achtergrond scoren lager op de VLDP dan leerlingen bij wie thuis Nederlands of Nederlands dialect gesproken wordt. De normering van de VLDP zal daarom gebaseerd worden op leerlingen met Nederlands (of Nederlands dialect) sprekende ouders. Voor leerlingen met een andere thuistaal dan Nederlands zijn deze normen niet geschikt.

Urbanisatiegraad

De gemeentegrootte waar de basisschool gevestigd was leverde geen significante verschillen op met betrekking tot de prestaties van de kinderen op de VLDP.

Normeringssteekproef

Voor de uiteindelijke normering van de VLDP werd gebruik gemaakt van de scores van leerlingen van wie beide ouders Nederlands of Nederlands dialect spreken. Van de 1006 leerlingen in het onderzoek zijn 922 leerlingen betrokken bij de Nederlandse normering. In Tabel 3 zijn de achtergrondkenmerken vermeld en de gemiddelde prestaties op de VLDP. Hier zijn zowel voor alle groepen de gemiddelde totaalscores vermeld als de gemiddelde itemscores. Voor beide soorten scores is een normering gemaakt.

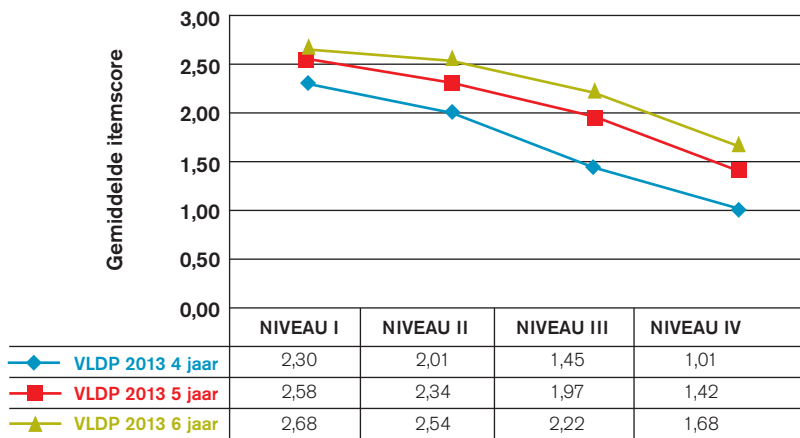
Bij de normering is onderscheid gemaakt tussen leerlingen met een gemiddeld niveau (50 % van de leerlingen, Cito B en C), leerlingen met bovengemiddelde scores (25%, Cito A) en leerlingen met benedengemiddelde scores (25%, Cito D en E). Hierbij is aangesloten bij de traditionele normering van de Cito-toetsen op school. In de nieuwe normering van de Cito wordt de cesuur gelegd op 40% onder het landelijk gemiddel-

de, of 20% laagst scorende leerlingen. Waar de lat wordt gelegd is altijd arbitrair. Gezien de aard van het instrument (signaleren) leek het gerechtvaardigd om te kiezen voor een kleine groep kinderen die benedengemiddeld scoren, en gerichte aandacht en behandeling van de logopedist kunnen krijgen. Er zijn normen ontwikkeld voor respectievelijk vierjarigen, vijfjarigen en zesjarigen.

Met de VLDP kunnen leerlingen getraceerd worden die benedengemiddeld presteren op

De uitslag van de toets kan een aanwijzing zijn om meer aandacht te geven aan de communicatie met het kind

VRAGENLIJST DENKPROCESSEN N=922

FIGUUR 1. Itemgemiddelden per leeftijdscategorie op vier subschalen VLDP.

Met de VLDP kunnen leerlingen getraceerd worden die benedengemiddeld presteren op het gebied van taaldenken

het gebied van taaldenken en van wie gezegd kan worden dat 75% van hun leeftijdsgenootjes het beter doen op de toets. Als leerlingen van de betreffende leeftijd beneden de grens van 25% presteren kan meer gericht beleid worden gevoerd om het taaldenken te bevorderen. Indien de totaalscore benedengemiddeld is, kan verder gekeken worden naar de scores op de vier subschalen: benoemen, beschrijven/analyseren, ordenen en redeneren. Resultaten op deze subschalen maken duidelijk waar een kind nog extra ondersteuning kan gebruiken.

In de behandeling zal het taaldenken van het kind met een benedengemiddelde score niet altijd gemakkelijk naar een gemiddelde score te brengen zijn. Een verbetering in de orde van grootte van een halve standaarddeviatie kan dan als een relevante verbetering worden gezien.

Ter illustratie is in Figuur 1 het gemiddeld verloop te zien van de gemiddelde scores op itemniveau op de vier subschalen van de VLDP. De vier subschalen van de VLDP heb-

ben een opklimmende moeilijkheidsgraad. Bij bijvoorbeeld een gemiddelde itemscore van 1,5, zien we dat zesjarigen gemiddeld alle abstractieniveaus aankunnen, vijfjarigen alleen abstractieniveau I tot en met III, terwijl vierjarigen zich alleen op niveau I en II thuis voelen.

Discussie

De VLDP is genormeerd op basis van de resultaten van 922 Nederlands sprekende leerlingen met Nederlands als thuistaal in de leeftijd van vier tot en met zes jaar. Bij de samenstelling van de steekproef is samengewerkt met vier hogescholen met een logopedieopleiding. Zonder de inzet van de studenten was het met de beperkte middelen niet mogelijk om over een ruime steekproef te beschikken van Nederlandse sprekende kleuters in vier regio's in het land. Bij de samenstelling van de steekproef zijn leeftijd, sekse, leerlinggewicht, thuistaal en urbanisatiegraad meegenomen. Omdat we bij de normering op zoek waren naar kleuters met Nederlands als moedertaal, hebben logope-

diestudenten onder begeleiding van logopedisten bij scholen voor primair onderwijs alle kleuters in één of meerdere kleuterklassen getest in de regio's waar de hogescholen gevestigd waren. Een voordeel van deze werkwijze is dat er relatief snel over een grote hoeveelheid gegevens kan worden beschikt van Nederlandstalige kleuters. Een beperking van deze werkwijze is dat de steekproef niet aselekt is. Er is echter niet gestreefd naar een landelijke representativiteit van alle kleuters. Om te komen tot een normering voor niet-Nederlandstalige kleuters zullen aparte steekproeven worden getrokken, zoals dat ook bij andere taaltesten is gebeurd. Vervolgonderzoek is dus nog nodig, omdat de normen van de VLDP niet zonder meer zijn toe te passen op tweetalige kleuters of kleuters met een niet-Nederlandse moedertaal.

Tot nu toe is alleen de normering van de VLDP aan de orde gekomen. Belangrijk is natuurlijk de vraag of de test meet wat zij beoogt te meten en of de test betrouwbaar is. In de inleiding is hier kort aandacht aan besteed. Een rapportage van het onderzoek naar de validiteit en betrouwbaarheid van de test is terug te vinden in de handleiding van de VLDP (Van der Stege, e.a., 2014).

Conclusie en aanbevelingen

Met de VLDP heeft de gedragswetenschapper of de logopedist een instrument in handen dat inzicht geeft in het taaldenken van het kind. De test heeft als doel de leerlingen te kunnen traceren die benedengemiddeld presteren. Bij de normering in de handleiding van de VLDP is onderscheid gemaakt tussen leerlingen met een gemiddeld niveau (50% van de leerlingen), leerlingen met bovengemiddelde scores (25%) en leerlingen met benedengemiddelde scores (25%). Het verdient aanbeveling om bij de beoordeling van leerlingen uit te gaan van de totaalscore op de VLDP. Indien de totaalscore benedengemiddeld is, zijn de scores op de vier subschalen indicatief voor de taal-denkrelaties waaraan de logopedist aandacht aan kan besteden in behandeling.

Op deze manier bieden de resultaten op de VLDP handvatten om taaldenken zoals redeneren en formuleren van oplossingen verder te ontwikkelen. Deze vaardigheden zijn

van belang voor de verdere schoolcarrière van het kind.

Auteurs

Heleen van der Stege is orthopedagoog en als onderzoeker verbonden aan de afdeling Onderzoek, Innovatie & Advies van de CED-Groep.

Nicolette van de Kreeke – Alfrink is logopedist bij de CED-Groep en begeleidt als innovatie- en organisatieadviseur scholen op het gebied van taalonderwijs aan jonge kinderen. Ze is medeontwikkelaar en uitvoerder van de cursus Denkstimulerende Gesprekstechniek (DGM).

Gusta Schreiner is logopedist bij de CED-Groep en begeleidt als innovatie- en organisatieadviseur scholen op het gebied van taalonderwijs aan jonge kinderen. Ze is medeontwikkelaar en uitvoerder van de cursus Denkstimulerende Gesprekstechniek (DGM).

Marije Boonstra is ontwikkelingspsycholoog met een specialisatie in de neuropsychologie en is als onderzoeker werkzaam geweest bij de afdeling Onderzoek, Innovatie & Advies van de CED-Groep. Momenteel is ze werkzaam als stafmedewerker bij de Onderwijsraad in Den Haag.

Over de CED-Groep

Als educatieve dienstverlener werkt de CED-Groep landelijk met zo'n 240 professionals aan de innovatie en ondersteuning van onderwijs, jeugdzorg en kinderopvang. Jaarlijks begeleiden deze professionals 2000 scholen en voorschoolse instellingen bij de verbetering van hun onderwijs en educatie. Ook volgen jaarlijks 1000 professionals cursussen bij de CED-Groep. Daarnaast beschikt de CED-Groep over een omvangrijke onderzoeks- en innovatieafdeling die verantwoordelijk is voor effectonderzoek, implementatieonderzoek, het ontwikkelen van producten, methodieken, trainingen en werkwijzen voor verschillende doelgroepen. In de ontwikkelingsstrategie die de CED-Groep hanteert worden wetenschappelijke en praktische invalshoeken gecombineerd. Actuele kennis over met name ontwikkelingspsychologie, orthopedagogiek, onderwijskunde en taalkunde wordt geïntegreerd in programma's en

methodieken die in de praktijk eerst uitvoerig worden getest voordat ze hun definitieve vorm krijgen.

De adviseurs van de CED-Groep ondersteunen de sector bij het implementeren

van de door ons (en anderen) ontwikkelde producten en professionaliseren de pedagogisch medewerkers van peuterspeelzalen, kinderdagverblijven, buitenschoolse opvang, gastouders en leerkrachten van het basisonderwijs. ■

Om optimaal gebruik te kunnen maken van de gegevens uit de Vragenlijst Denkprocessen is achtergrondkennis over denkrelaties in relatie tot de vier abstractieniveaus uit de VLDP een voorwaarde

LITERATUURLIJST

- > Blank, M. (1973). *Teaching learning in the preschool: A dialogue approach*. Columbus Ohio: Merrill.
- > Blank, M., Rose, S.A. & Berlin, L.J. (1978). *The language of learning: the preschool years*. New York: Grunge & Stratton.
- > Blank, M. & Marquis, M.A. (1987). *Directing Discourse; 80 situations for teaching meaningful conversation to children*. Tucson, Arizona: Communication Skill Builders.
- > Bokkem, M. van & I. van der Velden (1994). *DGM in de praktijk; een handboek bij de Denkstimulerende Gesprekstechniek van Marion Blank*. Rotterdam: Partners Training & Innovatie
- > Bokkem, M. van, Velden, I. van der, Schreiner, G. & Kreeke-Alfrink, N. van de (2014). *Even denken; denkgesprekken met kinderen*. Rotterdam: CED-Groep.
- > Bogers, N.P.F., Burger, E.J. & Duijf, A. (2007). Het effect van taaldenkstimulerende technieken, replicatie van een effectonderzoek. *Tijdschrift voor Logopedie en Foniatrie*, 5, 148-154.
- > Evers, A., Lucassen, W., Meijer, R. & Sijtsma, L. (2010). *COTAN Beoordelingssysteem voor de kwaliteit van tests*. Amsterdam: NIP/Cotan.
- > Groenendaal, H. J., & Colthof, J. (1983). *Vragenlijst Denkprocessen. Beknopte handleiding*. Utrecht: RU, IPAW.
- > Groenendaal, H.J. (1987). Taalvaardigheid bij kleuters, een test om vast te stellen welk gespreksniveau een kleuter aankan. *Kind en Adolescent*, 8, 1-14.
- > Groenendaal, H.J. & Colthof, J. (1990). *Handleiding Vragenlijst Denkprocessen*. Rotterdam: Centrum Educatieve Dienstverlening.
- > Hendriksen, J.G.M. & Hurks, P.P.M. (2009). *WPPSI-III-NL Nederlandse bewerking: Technische handleiding*. Amsterdam: Pearson Assessment and Information B.V.
- > Hamers, J.H.M. & Overtom, M. Th (1997). Stimulering van het denken; classificatie van programma's en enkele Europese trends. *Tijdschrift voor Orthopedagogiek*, 36, 258-266.
- > Joosten, F., Ligtdag, L., Linden, C. van der, Olijkan, E., Bulk, L. van den (2013). *De jeugd heeft de toekomst, het onderwijs ook?* Rotterdam: CED-Groep.
- > Kreeke - Alfrink, N. van de (2009). Praten en denken met kinderen: de denkstimulerende gespreksmethodiek van peuter tot puber. *In de klas*, 8, p 1-12.
- > Piaget, J. (1955). *The language and thought of the child*. Cleveland: Meridian.
- > Piaget, J. & Helder, P. (1969). *The psychology of the child*. New York: Basic Books.
- > Ministerie van OCW (2006). *Kerndoelen voor het primair onderwijs*. Den Haag: Ministerie OCW.
- > Stege, H. van der, Kreeke-Alfrink, N. van de, Schreiner, G., Boonstra, M. (2014). *Even denken ... Vragenlijst Denkprocessen, Verantwoording*. Rotterdam: CED-Groep.